

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “ЮРИДИЧНА
АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО”

ПРОГРАМА

**НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ
ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ
І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД
ТА ПРАКТИКА ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ”**

Харків
2011

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “ЮРИДИЧНА
АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО”**

ПРОГРАМА

НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

“ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ

ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ

І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

ТА ПРАКТИКА ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ”

*Затверджено вченою радою університету
(протокол № 1 від 09.09.2011 р.)*

**Харків
2011**

Програма навчальної дисципліни “Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та практика її застосування” / уклад.: М.В. Буроменський, В.М. Стешенко. – Х.: Нац. ун-т “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2011. – 12 с.

У к л а д а ч і : М.В. Буроменський,
В.М. Стешенко

*Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою
університету (протокол № 5 від 30.09.2011 р.)*

1. В С Т У П

Навчальна дисципліна “Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод і практика її застосування” передбачає вивчення студентами її положень, а також структури, організації та практики діяльності Європейського суду з прав людини – контрольного органу, створеного відповідно до Конвенції.

Потреба в опануванні цієї дисципліни викликана, з одного боку, необхідністю неухильного дотримання прав людини в Україні, як це передбачено ст. 3 Конституції України, а з другого – необхідністю сумлінного виконання Україною (*pacta sunt servanda*) міжнародно-правових зобов’язань перед Радою Європи, в рамках якої укладено Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод.

У результаті опанування навчальної дисципліни “Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод і практика її застосування” студенти п о в и н н і :

– **з н а т и** зміст Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; організацію Європейського суду з прав людини; прецедентні справи Європейського суду з прав людини, а також рішення Європейського суду щодо України; порядок застосування норм Конвенції та рішень Європейського суду у національних правопорядках держав – учасниць Конвенції;

– **у м і т и** правильно тлумачити та застосовувати норми Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; використовувати отримані знання для вирішення професійних завдань, зокрема застосовувати правила прийнятності щодо заяв до Європейського суду, аргументувати власну правову позицію посиланнями на прецедентні рішення Європейського суду, а також використовувати набуті знання для забезпечення ефективного виконання рішень Європейського суду в Україні.

2. З М І С Т

Історія створення та загальна характеристика Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод

Передумови створення європейської системи захисту прав людини. Рада Європи: цілі та завдання організації.

Історія розробки і укладення Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ). Судовий контроль за дотриманням конвенційних положень і право індивідуальних петицій. Принципи, на яких ґрунтується та які захищає ЄКПЛ.

Загальна характеристика Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Протоколи до Конвенції. Місце Конвенції в національних правових системах.

Основні права і свободи людини, що захищаються в рамках Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Особисті (громадянські) права і свободи. Політичні права і свободи. Процесуальні права і свободи. Особливості захисту прав вразливих верств населення.

Виключна юрисдикція Європейського суду з прав людини щодо тлумачення положень Конвенції.

Структура та процедури Європейського суду з прав людини

Початковий контрольний механізм Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Європейська комісія, Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) та Комітет міністрів: структура, порядок формування та функціональне призначення, місце у системі контрольного механізму Європейської конвенції до прийняття Протоколу № 11. Недолі-

ки початкового контрольного механізму Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і причини реформування відповідно до Протоколу № 11. Нововведення, передбачені Додатковим протоколом № 11: зміни в системі захисту, у структурі Суду і в процедурі.

Система нового контрольного механізму Європейської конвенції. Структура і повноваження Європейського суду з прав людини. Правовий статус суддів. Головування в суді. Секретаріат суду. Представництво в Європейському суді з прав людини: представництво заявників і договірних сторін; урядові агенти.

Додатковий протокол № 14. Напрями подальшого реформування системи контролю за дотриманням ЄКПЛ. Третій саміт глав держав і урядів країн – членів Ради Європи: обговорення можливих змін. Доповідь групи мудреців 2006 р.

Провадження в Європейському суді з прав людини та особливості тлумачення ним конвенції про захист прав людини і основоположних свобод

Юрисдикція Європейського суду з прав людини. Особливості тлумачення ст. 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Порядок провадження в Європейському суді з прав людини. Порушення справи в суді: право звернення до суду, суб'єкти звернення, вимоги, що висуваються до змісту скарги.

Розгляд справи в суді: судді-доповідачі, рішення прийняття позову до розгляду, слухання. Акти ЄСПЛ: види, зміст, юридична сила і тлумачення. Дружнє врегулювання. “Невідкладний” розгляд заяви згідно з Правилами процедури Європейського суду з прав людини.

Право, яке застосовує Європейський суд з прав людини. Звернення Суду до національного права сторін. Звернення Суду

до не правових норм. Просторова дія права, яке застосовує Європейський суд з прав людини.

Особливості офіційного тлумачення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Тлумачення Конвенції Європейським судом з прав людини. Юридична сила таких тлумачень. Забезпечення Радою Європи єдності в застосуванні та тлумаченні Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод в її державах-учасницях.

Принципи тлумачення Конвенції Європейським судом з прав людини. Принцип верховенства права. Принцип ефективного й динамічного тлумачення та принцип забезпечення правової визначеності. Принцип пропорційності та забезпечення рівності інтересів. Принцип забезпечення певної свободи національного розсуду. Принцип автономного тлумачення. Урахування загальноновизнаних міжнародних стандартів і принципів міжнародного права. Принцип забезпечення мінімальних гарантій прав і свобод людини.

Імплементация тлумачень Конвенції Європейським судом з прав людини в державах-учасницях та її види.

Імплементация в Україні Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод

Загальноновизнані принципи і норми європейського права як складова частина правової системи України.

Норми Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод як частина національного законодавства України. Норми Конвенції в ієрархії українського законодавства. Норми ЄКПЛ і норми Конституції України.

Види та способи національної імплементации в Україні Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Приведення законодавства у відповідність до норм Конвенції.

Проблема судової імплементации норм Конвенції про за-

хист прав людини і основоположних свобод. Проблема застосування судами України рішень ЄСПЛ щодо України та інших держав-учасниць. Правові підстави застосування судами України рішень Європейського суду з прав людини. Порядок застосування судами України Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та актів її тлумачення Європейським судом з прав людини.

Виконання рішень ЄКПЛ в Україні. Закон України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини” від 23 лют. 2006 р. № 3477-IV.

Права, пов’язані з особистою недоторканістю людини

Право на життя. Зміст права на життя, його суб’єкт. Позитивні обов’язки держави щодо забезпечення права на життя. Обмеження права на життя. Заборона смертної кари. Умисне позбавлення життя. Питання про аборти. Основні рішення Європейського суду з прав людини щодо тлумачення права на життя. Проблема реалізації цього права в Україні.

Заборона катувань чи нелюдського або такого, що принижує гідність людини, поводження чи покарання. Зміст права. Позитивні та негативні обов’язки держав щодо забезпечення права. Поняття катування, поняття нелюдського або такого, що принижує гідність людини, поводження чи покарання. Права ув’язнених. Справи проти України, що стосуються умов утримання в місцях позбавлення волі (ст. 3 Конвенції): *Полторацький* проти України, *Кузнецов* проти України, *Данкевич* проти України, *Алієв* проти України, *Назаренко* проти України, *Хохліч* проти України.

Дискримінація. Захист від дискримінації осіб, хворих на тяжкі та невиліковні хвороби. Екстрадиція та вислання. Тілесне покарання неповнолітніх. Основні рішення Європейського суду з прав людини щодо тлумачення цього права. Проблема реалі-

зації цього права в Україні.

Право на свободу та особисту недоторканість. Зміст цього права. Позитивні та негативні обов'язки держав щодо забезпечення цього права. Процесуальні гарантії в разі позбавлення волі. Право бути поінформованим про обвинувачення. Попереднє ув'язнення. Ув'язнення задля екстрадиції. Habeas corpus. Право на відшкодування згідно з п. 5 ст. 5 Конвенції. Основні рішення Європейського суду з прав людини щодо тлумачення цього права. Проблема реалізації цього права в Україні.

Право на справедливий судовий розгляд

Право на справедливий судовий розгляд Зміст цього права. “Кримінальне обвинувачення” та “цивільні права та обов'язки” в контексті ст. 6 ЄКПЛ.

Поняття незалежного та неупередженого суду, створеного на підставі закону. Поняття розумного строку в цивільному та кримінальному процесі. Обставини, що можуть чи не можуть впливати та строк розгляду справи в суді. Публічний характер судового розгляду. Принцип рівності можливостей.

Презумпція невинуватості: п. 2 ст. 6.

Процедурні гарантії згідно з п. 3 ст. 6: Право бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для обвинуваченого мовою про характер і причину обвинувачення проти нього. Право мати достатньо часу і можливості для підготовки свого захисту: пп. *b* п. 4 ст. 6. Право захищати себе особисто або використовувати правову допомогу захисника, обраного на власний розсуд: пп. *c* п. 4 ст. 6. Право допитувати свідків: пп. *d* п. 4 ст. 6. Право на безоплатний переклад: пп. *e* п. 4 ст. 6.

Справи проти України, що стосуються права на справедливий судовий розгляд: *Кучеренко* проти України, *Фалькович* проти України, зокрема, справи, що стосуються невиконання

судових рішень (п. 1 ст. 6 Конвенції): *Кайсин* проти України, *Бондарчук* проти України, *Скубенко* проти України, *Сергеев* проти України, *Хохліч* проти України.

Проблема реалізації в Україні права на справедливий суд.

Право на повагу до приватного та сімейного життя. Свобода віросповідання

Право на повагу до приватного та сімейного життя. Зміст права на приватне життя. Особливості захисту права на приватне життя осіб, хворих на тяжкі та невиліковні хвороби. Здійснення нагляду і збір даних. Повага до таємниці кореспонденції. Повага до житла. Обмеження права на приватне життя. Основні рішення Європейського суду з прав людини щодо тлумачення цього права. Проблема реалізації в Україні права на приватне життя.

Право на сімейне життя. Зміст термінів “сім’я”, “право на шлюб”, “рівноправність кожного з подружжя”. Основні рішення Європейського суду з прав людини щодо тлумачення цього права.

Свобода думки, совісті і віросповідання. Зміст права на свободу думки, совісті і віросповідання. Обмеження свободи думки, совісті і віросповідання. Основні рішення ЄСПЛ щодо тлумачення цього права. Проблема реалізації в Україні свободи думки, совісті і віросповідання.

Свобода вираження поглядів та свобода мирних зібрань та об’єднання

Сфера застосування терміна “вираження поглядів”, який викладено в ст. 10 Конвенції.

Свобода преси. Функції преси. Факти і коментарі. Публічні особи та громадській інтерес до них. Захист преси від надмірних стягнень за заподіяну моральну шкоду. Справа *Толстой-*

Мілославський проти Великої Британії. Журналістські розслідування та статус джерел журналістської інформації. Справа *Гудвін* проти Великої Британії. Право одержувати та передавати інформацію. Свобода вираження поглядів та державна таємниця.

Ліцензування діяльності радіомовних і телевізійних підприємств.

Свобода слова в області висловлювань комерційного характеру.

Обов'язки та відповідальність осіб згідно зі ст. 10 Конвенції: права державних службовців. Питання працевлаштування. Обмеження свободи вираження поглядів.

Основні рішення ЄСПЛ щодо тлумачення цього права. Проблема реалізації в Україні свободи вираження поглядів.

Право на свободу мирних зібрань. Зміст цього права. Поняття мирних зібрань. Позитивні та негативні обов'язки держави щодо реалізації права. Погляди, що висловлюються під час проведення зібрань. Зібрання та контрзібрання. Обмеження свободи мирних зібрань.

Основні рішення Європейського суду з прав людини щодо тлумачення цього права. Проблема реалізації в Україні свободи мирних зборів.

Права вразливих верств населення

Поняття вразливих верств населення. Призначення міжнародно-правового захисту вразливих груп населення.

Права осіб, хворих на тяжкі та невиліковні хвороби. Конкуренція права на життя та заборони нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження щодо хворих на СНІД чи ВІЛ-інфікованих осіб. Особливості захисту прав таких осіб в місцях позбавлення волі. Проблема імплементації в Україні міжнародно-правового захисту вразливих груп населення.

Гендерні права. Права сексуальних меншин в практиці Європейського суду з прав людини.

Дискримінація. Особливості практичного застосування норми про заборону дискримінації у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Захист від дискримінації в практиці Європейського суду з прав людини.

Біженці і мігранти та їх захист у рішеннях Європейського суду з прав людини. Депортація, імміграція і право на сімейне життя.

3. СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Паліюк В. П. Застосування судами України Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод / В. П. Паліюк. – К. : Фенікс, 2004. – 264 с.

Тлумачення та застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод Європейським судом з прав людини та судами України: навч. посіб. / М. В. Мазур, С. Р. Тагієв, А. С. Беніцький, В. В. Кострицький. – Луганськ : Луг. держ. ун-т внутр. справ, 2006. – 600 с.

Манукян В. І. Європейський суд з прав людини: право, прецеденти, коментарі: наук.-практ. посіб. / В. І. Манукян. – К. : Істина, 2007. – 368 с.

Захист права власності і права на справедливе судочинство: практ. посіб. для укр. юриста із застосування Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 р. / О. В. Балан, А. Є. Зубков, Р. Б. Хорольський та ін.; під ред. Ю. В. Щокіна. – Х. : МП “Крок”, 2008. – 108 с.

Дженіс М. Європейське право у галузі прав людини: джерела і практика застосування: пер. с англ. / М. Дженіс, Р. Кей, Е. Бредлі. – К. : АртЕк, 1997. – 624 с.

Європейський суд з прав людини. Рішення щодо України. – К.: Рад. шк., 2001. – 76 с.

Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст / уклад. і наук. ред. О. Л. Жуковська ; Спілка адвокатів України, Рада Європи, Міжнар. центр з юрид. захисту прав людини. – К. : ЗАТ “ВПОЛ”, 2004. – 960 с.

Навчальне видання

ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ
ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ
І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД
ТА ПРАКТИКА ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ”

У к л а д а ч і: БУРОМЕНСЬКИЙ Михайло Всеволодович,
СТЕШЕНКО Володимир Миколайович

Відповідальні за випуск *О. В. Тарасов,*
О. Я. Трагнюк

Редактор *В. В. Арнаутова*
Комп'ютерна верстка *Л. П. Лавриненко*

План 2011, поз. 14

Підп. до друку 02.12.2011. Формат 60x84¹/₁₆. Папір офсетний.
Друк: ризограф. Ум. друк. арк. 0,87. Облік.-вид. арк. 0,04. Вид. № 54.
Тираж 250 прим. Зам. № 4379. Ціна договірна.

Редакційно-видавничий відділ
Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.

Друкарня
Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.